

БАГАТОЦІЛЬОВА КОНСОЛІДАЦІЯ ЗЕМЕЛЬ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ

Н. Стойко, к. е. н.

ORCID ID: 0000-0002-8851-9821

О. Черечон, аспірант

ORCID ID: 0009-0004-2654-4978

Львівський національний університет природокористування

<https://doi.org/10.31734/architecture2024.25.169>

Стойко Н., Черечон О. Багатоцільова консолідація земель для сталого розвитку територіальних громад України

У країнах Західної Європи сучасна консолідація земель є багатоцільовим інструментом управління земельними ресурсами та планування простору з метою розвитку сільського господарства, будівництва масштабної інфраструктури, відновлення природних ландшафтів, збереження біорізноманіття, адаптації до зміни клімату та пом'якшення її наслідків тощо. Проведено контент-аналіз текстової інформації про багатоцільовий підхід до консолідації земель як інструмента землеустрою, спрямованого на зміну структури власності через перерозподіл земельних ділянок для просторової реструктуризації землекористування сільської місцевості для сталого розвитку територіальних громад України. Під просторовою реструктуризацією землекористування автори розуміють інтегрований підхід до реорганізації сільських територій з метою кількісних і якісних змін, де кількісний аспект проявляється у зміні землекористування, а якісний – у зміні екосистемних активів громади. Описано взаємозв'язок між сталим розвитком територіальних громад і просторовою реструктуризацією землекористування через консолідацію земель. Акцентовано на ключових елементах процедури багатоцільової консолідації земель. Проаналізовано деякі просторові проблеми землекористування сільських територій в Україні, які доцільно вирішувати за допомогою консолідації земель як інструмента землеустрою. Зокрема наголошено на збереженні та відновленні екосистемних активів громади через вилучення ерозійно небезпечних масивів під консервацію-трансформацію, формування екологічних мереж для створення цілісної природоохоронної інфраструктури, відновлення і об'єднання масивів лісових угідь. Запропоновано розробити Національну програму консолідації земель, яка б створила умови для включення консолідації земель у загальну земельну політику держави та розроблення фінансової, технічної й адміністративної підтримки впровадження проєктів консолідації земель на місцях.

Ключові слова: багатоцільова консолідація земель, просторова реструктуризація землекористування, перерозподіл прав власності, цілі сталого розвитку.

Stoiko N., Cherechon O. Multi-purpose land consolidation for sustainable development of territorial communities in Ukraine

In Western European countries, modern land consolidation serves as a versatile tool for managing land and spatial planning to facilitate agricultural development, large-scale infrastructure construction, restoration of natural landscapes, biodiversity conservation, and climate change adaptation and mitigation. This study presents a content analysis of textual information on the multi-purpose approach to land consolidation as a land management tool. The aim is to change the ownership structure by redistributing land plots, thereby facilitating the spatial restructuring of rural land use to support the sustainable development of territorial communities in Ukraine. The authors define spatial land use restructuring as an integrated approach to reorganizing rural areas to bring about both quantitative and qualitative changes. The quantitative aspect involves changes in land use, while the qualitative aspect pertains to changes in the ecosystem assets of the community. The study explores the relationship between the sustainable development of territorial communities and the spatial restructuring of land use through land consolidation. It emphasizes the key elements of the multi-purpose land consolidation procedure and analyzes spatial problems related to rural land use in Ukraine. The proposed solutions involve preserving and restoring community ecosystem assets through the withdrawal of erosion-prone areas for conservation transformation, creating ecological networks to establish an integrated environmental infrastructure, and restoring and consolidating forest land. The authors recommend developing a National Land Consolidation Programme, which would integrate land consolidation into the overall land policy of the state. This initiative aims to provide financial, technical, and administrative support for implementing land consolidation projects.

Keywords: multi-purpose land consolidation, spatial restructuring of land use, redistribution of property rights, sustainable development goals.

Постановка проблеми. Сталій розвиток територіальних громад полягає у створенні та підтримці самодостатніх громад, які здатні забезпечувати добробут населення упродовж тривалого періоду через економічний, соціальний, екологічний і культурний розвиток, ефективно управління ресурсами і послугами, а також збалансований розподіл функцій між центральними та місцевими органами влади [1]. Головна ідея такого розвитку – задовольнити потреби сучасного покоління, не обмежуючи можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби, враховуючи безпечно і здорове довкілля [2]. Вагоме значення в цьому напрямку має управління земельними ресурсами, адже ці ресурси використовують у різних цілях і надають значну кількість екосистемних послуг. Для підтримки багатофункціональних можливостей землі та охорони довкілля важливо на місцевому рівні впроваджувати практики сталого природокористування і заходи щодо збереження й відновлення природних угідь [22].

В Україні упродовж останнього десятиріччя спостерігають втрату лісів і пасовищ та погіршення показників послуг екосистеми (депонування вуглецю, очищення води, колообіг поживних речовин, біорізноманіття тощо) [25]. Екологічна ситуація загострюється через воєнні дії, які призвели до забруднення повітря, ґрунтів, водойм, порушення сільськогосподарських угідь, знищення лісів, пошкодження заповідних територій, втрати видів і середовищ існування тощо [8]. Катастрофічним наслідком інтенсифікації сільського господарства є ерозія ґрунтів, через яку втрачається від 300 до 600 млн т родючого шару ґрунту, а врожайність культур знижується до 50 % [15]. Соціально-економічна та екологічна ситуація в системі землекористування сільських територій ускладнюється проблемами вкраплення, далекоземелля, черезсмужжя, вклинювання ділянок, що призводить до порушення цілісності масивів земель сільськогосподарського призначення, збільшує витрати на обробіток орних земель, перешкоджає впровадженню ефективних меліоративних та інших землеохоронних заходів. На думку експертів, проблеми черезсмужжя і далекоземелля зростатимуть із розвитком ринку земель сільськогосподарського призначення [3].

Просторові недоліки землеволодіння та землекористування у поєднанні із втратою послуг екосистеми негативно впливають на сталій розвиток громад, і це вимагає пошуку ефективних інструментів для вирішення зазначених проблем. Одним із

таких інструментів є консолідація земель [10]. Сучасна практика багатьох країн свідчить, що питання розвитку сільських і приміських районів вирішують комплексно на рівні громад і муніципалітетів під час просторового планування, а для реалізації планувальних рішень використовують багатоцільову консолідацію земель з акцентом на охорону земель, відновлення природних ландшафтів, створення рекреаційних зон у поєднанні із розвитком сільського господарства [19; 20].

У цьому контексті в основу дослідження покладено завдання сталого розвитку України, які пов'язані з використанням земель і спрямовані на збереження та відновлення природного капіталу території громад.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні дослідженню процесу консолідації земель присвячена низка наукових праць, основними серед яких вважаємо праці А. Попова [6], Л. Ткачук [9], А. Шворака [11], в яких консолідація – інструмент переважно для покращання структури сільськогосподарського землеволодіння чи землекористування та формування функціонального ландшафту для сільського господарства, а основні способи її проведення – оренда земель та обмін земельними ділянками.

Із 2019 року елементи консолідації земель передбачені Законом України № 2498–VIII, яким внесено зміни до деяких законодавчих актів для вдосконалення правил землекористування в масивах земель сільськогосподарського призначення. Це створило законні підстави для усунення проблеми черезсмужжя, а також використання земельних ділянок державної чи комунальної власності під польовими дорогами і пользахисними лісовими смугами. Проте, згідно з дослідженням [5], цей закон так і не став альтернативою консолідації земель. До того ж, наявні норми впровадження елементів консолідації земель не мають комплексного підходу і спрямовані на поліпшення використання земель сільськогосподарського призначення, що не повною мірою відповідає сталому розвитку, зокрема 15-й Цілі сталого розвитку – збереження та відновлення екосистем суші [2].

Аналізуючи зарубіжні наукові та нормативно-правові джерела, слід зауважити, що консолідація земель у багатьох країнах пройшла процес еволюції від простого покращання просторової структури сільськогосподарських угідь до комплексного виконання завдань реорганізації простору, враховуючи екологічний захист та відновлення довкілля. Під час цього процесу окремі дрібномасштабні заходи з консолідації земель трансформувалися

лись у важливу стратегію всебічного розвитку регіональних і місцевих економіко-соціо-екологічних систем [10; 20]. Сучасну консолідацію земель трактують як інструмент земельної політики, що розглядає просторовий розвиток на основі узгодженого та комплексного підходу, поєднуючи різні сфери державної політики. Просторові аспекти

управління земельними, лісовими і водними ресурсами, якістю ґрунту, природоохоронними та історико-культурними землями, розвиток інфраструктури і сільського господарства та сільських територій загалом – усе це можна враховувати у проєкті консолідації земель (рис. 1).

Рис. 1. Цілі багатоцільової консолідації земель [18]

Основним способом консолідації земель є обмін правами на землю між правовласниками з метою покращання землекористування та ефективного використання землі у сільській місцевості. Обмін правами на землю часто поєднують із їхнім перерозподілом для вирішення таких питань як: будівництво інфраструктури, розвиток базових послуг, формування екологічних мереж, відновлення лісів тощо [10; 13; 24].

У країнах Центральної та Східної Європи впровадження інструментів консолідації земель переважно спрямоване на покращання місцевої структури землекористування фермерів через зменшення фрагментації землі та сприяння добровільному збільшенню площі сільськогосподарського землекористування [18]. Тоді як несільськогосподарським цілям консолідації уваги практично не приділяють, відсутня політична зацікавленість у використанні багатоцільової консолідації земель для покращання природних та екологічних цінностей територій і біорізноманіття. Проте такі підходи не схвалює сучасна екологічна політика Європейського Союзу, оскільки вважається, що консолідація земель для розвитку сільського господарства через зменшення дроблення земельної власності та покращання сільської інфраструктури часто призводить до втрати біорізноманіття й деградації

ландшафту [13]. Сучасна консолідація земель повинна мати інтегрований підхід і враховувати вимоги державного просторового планування територій на засадах сталого розвитку. А вибір стратегії консолідації земель для країни або регіону має ґрунтуватися на аналізі певних чинників, зокрема технологічних, правових, політичних, економічних, соціальних, екологічних питань [12].

Постановка завдання. У статті пропонується гіпотеза просторової реструктуризації землекористування сільської місцевості для сталого розвитку територіальних громад України, заснована на контент-аналізі текстової інформації про багатоцільову консолідацію земель як інструмента землеустрою, спрямованого на зміну структури власності через перерозподіл земельних ділянок.

Виклад основного матеріалу. Для досягнення цілей сталого розвитку на місцевому рівні в Україні з 2021 року запроваджено комплексне просторове планування, яке передбачає планувальні рішення стосовно перспективного використання території громади й відображає їх у комплексному плані просторового розвитку території територіальної громади. Цей план проходить стратегічну екологічну оцінку, тому планувальні рішення мають ґрунтуватись на безпечності для довколиш-

нього середовища і не допускати надмірної деградації його компонентів (грунтів, вод, флори, фауни, ландшафтів, інше), а також захищати уразливі екосистеми і населення від надмірного антропогенного впливу, створювати умови для відновлення деградованих земель (досягнення нейтралітету деградації земель) [7]. Упровадження проектних рішень комплексного плану вимагає регулювання питання розподілу, використання та охорони земель усіх форм власності. У цьому контексті вважаємо за доцільне використовувати консолідацію земель як комплекс заходів із землеустрою для просторової реструктуризації землекористування громади.

Просторова реструктуризація землекористування – це інтегрований підхід до реорганізації сільських територій з метою кількісних і якісних змін, де кількісний аспект проявляється у зміні землекористування, а якісний – у зміні екосистемних активів громади. Згідно з дослідженнями [22], зміна землекористування, як процес перетворення природних ландшафтів, часто має негативний вплив на різні екосистемні послуги (послуги забезпечення, регулюючі, підтримуючі, культурні послуги). Ці послуги громада отримує від екосистемних активів, таких як ліс, водно-болотні угіддя, сільськогосподарські угіддя, водойми тощо. Тому вважаємо, що збереження та відновлення природних угідь чи поліпшення екологічного стану антропогенно змінених угідь підвищить здатність екосистеми генерувати ту чи іншу екосистемну послугу.

У зарубіжній практиці виділяють три основні форми консолідації земель, з яких багатocільовий напрям мають мажоритарна та обов'язкова [20]:

– добровільна консолідація – проект консолідації земель охоплює невелику територію з невеликою кількістю землевласників; підхід систематичний; обмін правами власності на землю відбувається на основі згоди більшості правовласників (чисельної чи земельної), правовласники голосують щодо ухвалення рішення про початок проекту консолідації земель або затвердження плану перерозподілу; передбачено залучення експертів-професіоналів (геодезист, оцінювач, агроном тощо); третьою стороною часто є державна організація; використовується для цілей сільського господарства у поєднанні з декількома громадськими цілями, як-от управління водними ресурсами, розвиток дорожньої чи меліоративної інфраструктури тощо;

– консолідація на основі більшості (мажоритарна консолідація) – проект консолідації земель передбачає велику територію з великою кількістю

землевласників, які більшістю голосів підтримують чи відхиляють проект, а також затверджують план консолідації, можуть брати участь в управлінні проектом, дотримуючись законодавства і нормативних актів, контролюють його реалізацію; підхід комплексний; потребує створення комітету, до складу якого належать як експерти-професіонали так і інші зацікавлені сторони; використовується для оптимізації розподілу типів землекористування і прав на землю у просторі;

– обов'язкова консолідація – одночасно з оптимізацією сільськогосподарського землекористування вживають заходів щодо цілей сталого розвитку чи інтересів громадськості; рішення про початок проекту консолідації земель ухвалює держава, яка відповідає за його впровадження, а план консолідації затверджує компетентний державний орган без голосування; процедура ґрунтується на законодавстві, яке забезпечує належне управління і гарантії для всіх власників прав; ключовими принципами є прозорість і участь усіх зацікавлених сторін; потребує створення комітету, який відповідатиме за виконання проекту згідно з офіційними правилами і положеннями (до складу комітету входять експерти-професіонали і представники різних інтересів: місцеві органи влади, фермери, лісогосподарські підприємства, природоохоронні організації та установи культурної спадщини тощо); використовується для відновлення або розширення природоохоронних територій, покращання інфраструктури, створення об'єктів для відпочинку на природі тощо.

Взаємозв'язок між сталим розвитком територіальних громад, просторовою реструктуризацією землекористування і багатocільовою консолідацією земель показано на рис. 2.

Багатocільова консолідація земель переважно є державною процедурою землеустрою та передбачає взаємодію держави (інтереси якої представлені певним органом влади) і громадян (передусім землевласників), враховуючи взаємопов'язані принципи: дотримання верховенства права; рівнозначне відшкодування земельної ділянки для кожного власника землі; активна участь усіх залучених сторін; урахування екологічних питань і завдань сталого розвитку; прозорість процедури державного управління [10].

Є три ключові етапи проекту багатocільової консолідації земель: 1) техніко-економічне обґрунтування; 2) перерозподіл прав власності; 3) реєстрація прав та впровадження рішень. Результатом проекту консолідації є план консолідації земель – набір взаємопов'язаних документів, що визначають перевідведення ділянок на території проекту

консолідації, схвалений визначеною законом кваліфікованою більшістю (консолідація на основі більшості) власників землі та/або прийнятий компетентною державною установою. План консолідації

земель – єдина підстава для реєстрації прав власності. Це новий план земельних ділянок і пов'язано з ними власністю після реалізації проєкту консолідації земель [24].

Рис. 2. Взаємозв'язок між сталим розвитком територіальних громад і просторовою реструктуризацією землекористування через консолідацію земель (розроблено авторами на основі [1; 2; 10; 20; 23; 24])

За формування політики консолідації землі у країні, управління програмою консолідації землі і фактичне виконання проєктів консолідації має відповідати спеціальна державна установа. Фінансування багатоцільової консолідації земель здебільшого відбувається за рахунок державного бюджету, щоб гарантувати, що всі землевласники і зацікавлені сторони зможуть брати участь у проєкті.

Проте, оскільки проєкт багатоцільової консолідації земель передбачає різні цілі, то заходи щодо їхньої реалізації можуть фінансуватися з різних джерел. Наприклад, якщо проєкт консолідації – частина проєкту будівництва автомагістралі, то витрати на консолідацію земель повинен також покривати суб'єкт, відповідальний за такий проєкт.

Передумовою багатоцільової консолідації є наявність землі для розміщення запроєктованих природоохоронних, рекреаційних, інфраструктурних чи інших об'єктів. Можливі такі варіанти: 1) держава резервує землю заздалегідь через купівлю або земельний банк (земельний банк – державна установа, яка здійснює проміжну купівлю, продаж або оренду землі з метою підвищення мобільності землі, сприяння розвитку ринку земель сільськогосподарського призначення загалом та досягнення цілей державної політики, зокрема пов'язаних зі сталим землекористуванням у сільській місцевості); 2) застосовується так зване колективне відчуження землі, а натомість землевласники отримують фінансову компенсацію [24].

Для України важливо врахувати позитивний досвід багатоцільової консолідації земель і за потреби/можливості адаптувати до вітчизняних реалій. Вважаємо, що в Україні резерв земель для проведення консолідації земель можливий за рахунок державних земель сільськогосподарського призначення загальною площею приблизно 700 тис. га, які перебувають у користуванні державних сільсь-

когосподарських підприємств [4]. Стосовно фінансування проектів консолідації земель, то оптимально, коли в державі є розроблена Національна програма консолідації земель, яка б передбачала необхідні державні інвестиції у розвиток сільського господарства та сільських територій. Також такі проекти можуть фінансуватись Європейським Союзом і ФАО [21].

Для обґрунтування доцільності використання консолідації земель як інструмента землеустрою з метою зміни цільового призначення земель чи місця розташування ділянок, наведемо кілька просторових проблем землекористування сільських територій в Україні (рис. 3–5).

У результаті розпаювання земель сільськогосподарського призначення в приватну власність передано 6,7 млн земельних ділянок із середньою площею 4 га [3]. Незважаючи на те, що більшість цих ділянок здають в оренду сільськогосподарським підприємствам, спостерігається поступове збільшення вкраплених дрібних ділянок інших власників у сформовані масиви земель аграрних господарств і/або черезсмужжя (рис. 3).

Рис. 3. Фрагменти космознімків масивів земель сільськогосподарського призначення у межах Золотниківської сільської громади Тернопільської області: а) 2014 рік; б) 2021 рік (сформовано авторами з використанням [17])

Ще одна проблема – розвиток ерозії ґрунтів, зокрема яроутворення. Ця проблема в Україні не нова, для її вирішення розроблено науково обґрунтовані протиерозійні заходи в комплексі з контурно-меліоративною організацією території. Проте, як показує аналіз космознімків (рис. 4, а), процеси

ерозії на сільськогосподарських угіддях продовжують відбуватися, а прияружні орні землі надані для ведення товарного сільськогосподарського виробництва чи особистого селянського господарства (рис. 4, б).

Рис. 4. Фрагменти космознімків масиву земель сільськогосподарського призначення у межах Старокостянтинівської міської громади Хмельницької області: а) процеси ярутворення; б) кадастровий поділ (сформовано авторами з використанням [16; 17])

Поширеним феноменом сільських територій (особливо в поліській та лісостеповій зонах) є самосів лісової рослинності на землях сільськогосподарського призначення приватної власності (рис. 5, а). Причин самозаліснення сільськогосподарських угідь може бути декілька, проте основна – невикор-

ристання ділянок за цільовим призначенням. Аналіз показує, що є самозалісені земельні ділянки, які можуть мати екологічну цінність для збереження біорізноманіття через формування Смарагдової мережі (рис. 5, б).

Рис. 5. Фрагменти космознімків із земельним покритвом у межах Староушицької селищної громади Хмельницької області: а) процеси самозаліснення на землях сільськогосподарського призначення з кадастровим поділом; б) території Смарагдової мережі (сформовано авторами з використанням [14; 16])

Вважаємо, що за допомогою консолідації земель можна вирішувати питання стосовно: 1) захисту земель від ерозії через відведення ерозійно небезпечних масивів під консервацію-трансформацію (заліснення, залуження); 2) створення цілісної

природоохоронної інфраструктури через формування екологічних мереж (Смарагдова мережа, місцеві біоцентрично-мережеві ландшафтні територіальні структури); 3) відновлення і об'єднання ма-

сивів лісових та водно-болотних угідь; інше. Еколого-стабілізуючі угіддя, як екосистемні активи, будуть генерувати такі важливі для життєдіяльності громади екосистемні послуги як очищення води, підвищення родючості ґрунту, збільшення біорізноманіття, регулювання мікроклімату, депонування вуглецю, інше. Вважаємо, що розуміння сутності екосистемних послуг і врахування прямої залежності добробуту сільських громад від природних угідь розширюватимуть можливості територіальних громад та об'єднуюватимуть зацікавлені сторони для визначення пріоритетів і цілей сталого управління природними ресурсами.

У цьому контексті не менш важливим аспектом успішного впровадження багатоцільової консолідації земель є зацікавленість органів місцевого самоврядування та місцевих органів влади щодо проекту консолідації і його можливих рішень, зокрема у рамках відповідності цілей проекту плану просторового розвитку громади. Ці органи можуть брати участь у проектах консолідації як ініціатори, а також можуть поширювати інформацію про доцільність консолідації серед населення, надавати необхідну інформацію про земельні ресурси тощо.

Концептуально просторова реструктуризація землекористування сільської місцевості через багатоцільову консолідацію земель передбачає об'єднання всіх земельних ділянок на певній території для її реорганізації, після чого відбувається новий розподіл земель між учасниками проекту (землевласниками та землекористувачами), при цьому частина земель може бути використана для суспільних потреб, інфраструктури, природи тощо.

Висновки

1. Зарубіжний досвід показує, що процес багатоцільової консолідації земель не простий, дороговартісний, довготривалий, вимагає чітких правових норм і спеціальних інституцій. Проте таку форму консолідації успішно використовують для реалізації державної політики, пов'язаної як із сільським господарством, так і з розвитком сільських територій, охороною природи та біорізноманіття.

2. Просторова реструктуризація землекористування сільської місцевості, як спосіб реорганізації території, через багатоцільову консолідацію земель, як інструмент землеустрою, сприятиме вдосконаленню відносин власності на землю для досягнення цілей сталого розвитку територіальних громад. При цьому акцент ставиться на природоорієнтовані планувальні рішення, які часто інвестиційно непривабливі та залишаються поза увагою бізнесу й населення.

3. В Україні доцільно розробити Національну стратегію консолідації земель, яка б створила умови для: включення консолідації земель, як інструмента землеустрою, у загальну земельну політику держави; розроблення правових та нормативних документів для проведення консолідації земель; функціонування державного агентства з консолідації земель як структури з управління державною та регіональними програмами консолідації земель; розроблення фінансової, технічної та адміністративної підтримки для управління програмою консолідації земель та впровадження проектів консолідації земель на місцях.

Бібліографічний список

1. Бліщук К. Сталий розвиток територіальних громад в контексті децентралізаційних змін. *Економічний простір*. 2024. Вип. 190. С. 104–107. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/190-19>.
2. Добровільний національний огляд щодо Цілей сталого розвитку в Україні. 2020. 117 с.
3. Законопроект про консолідацію ринку землі – п'ятнадцять основних положень документу. 2024. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/1033-zakonoproekt-pro-konsolidatsiyu-rinku-zemli--pyatnadtsyat-osnovnih-polojen-dokumentu> (дата звернення: 24.05.2024).
4. Земельний банк. URL: <https://landbank.spfu.gov.ua/> (дата звернення: 21.06.2024).
5. Попов А., Мовчан С., Коломієць С., Леженкін І. Формування масивів земель сільськогосподарського призначення як альтернатива консолідації земельних ділянок. *Економічна та соціальна географія*. 2020. Вип. 84. С. 42–54.
6. Попов А. С. Інституціональні засади консолідації земель сільськогосподарського призначення: теорія, методологія, практика: дис. ... докт. екон. наук: 08.00.06. Львів, 2018. 472 с.
7. Розробка комплексних планів: посібник для громад. Київ, 2022. 88 с.
8. Тимченко І. В., Крисінська Д. О., Гулевець В. В., Іванов Д. А., Савченко С. А. Екологічні наслідки війни для громад: результати пілотної оцінки та рекомендації. Київ, 2024. 72 с.
9. Ткачук Л. В. Консолідація земель: ефективне використання та охорона в умовах трансформації земельних відносин: монографія. Львів: Львівський національний аграрний університет, 2009. 249 с.
10. Томас Й. Землеустрій і консолідація земель на сільських територіях Німеччини. Київ ; Ніжин : Видавель Лисенко М. М., 2021. 428 с.
11. Шворах А. М. Консолідація земель сільськогосподарського призначення: дис. ... докт. екон. наук: 08.00.06. Київ, 2016. 438 с.
12. Asiana K. O., Bennett R. M., Zevenbergen J. A. Land Consolidation on Ghana's Rural Customary

Lands: Drawing from The Dutch, Lithuanian and Rwandan Experiences. *Journal of Rural Studies*. 2017. Vol. 56. P. 87–99.

13. Dudzińska M., Kocur-Bera K. Land consolidation as the driving force behind ecological and economic development of rural areas. *Environmental Engineering. Proceedings of the International Conference on Environmental Engineering*. 2014. Vol. 9. P. 1–7.

14. Emerald Network – General Viewer. URL: <https://emerald.eea.europa.eu/> (дата звернення: 19.06.2024).

15. FAO kicks off project aimed at tackling land degradation in Ukraine. URL: <https://www.fao.org/europe/news/detail/-FAO-kicks-off-project-aimed-at-tackling-land-degradation-in-Ukraine/en> (дата звернення: 25.06.2024).

16. GISFile Available. URL: <https://gisfile.com/map/> (дата звернення: 19.06.2024).

17. Google Earth. URL: <https://earth.google.com/web/> (дата звернення: 19.06.2024).

18. Hartvigsen M. Experiences with land consolidation and land banking in Central and Eastern Europe after 1989. FAO, 2015. 138 p.

19. Hartvigsen M. The potential of multi-purpose land consolidation in Eastern Europe. FAO, 2022. 21 p.

20. Louwsma M., de Vries W., Hartvigsen M. Land Consolidation – the Fundamentals to Guide Practice. FIG report. Denmark, 2022. 78 p.

21. Mainstreaming the national land consolidation programme in north Macedonia. FAO, 2023. 2 p.

22. Pereira P., Inacio P., Kalinauskas M., Bogdzevic K., Bogunovic I., Zhao W. Land-use changes and ecosystem services. *Mapping and Forecasting Land Use*. 2022. P. 1–27.

23. Summers J., Smith L., Fulford R., Crespo R. The Role of Ecosystem Services in Community Well-Being. 2018. P. 145–168.

24. Veršinska T., Vidar M., Hartvigsen M., Mitic Arsova K., van Holst F., Gorgan M. Legal guide on land consolidation: Based on regulatory practices in Europe. *FAO Legal Guide*. No 3. Rome, 2020. 192 p.

25. Wolf M. J., Emerson J. W., Esty D. C., de Sherbinin A., Wendling Z. A., et al. 2022 Environmental Performance Index. New Haven, CT: Yale Center for Environmental Law & Policy, 2022. 104 p.

Стаття надійшла 09.10.2024